

Türkçede Belirli ve Belirsiz Zaman Yapıları

İsmail BEKTAŞ*

Makale Bilgisi

Makalenin Türü: Araştırma Makalesi
Makalenin Geliş Tarihi: 16.03.2026
Makalenin Kabul Tarihi: 21.06.2026
DOI: 10.54971/synergy.1910999

ÖZET

Bu çalışmada Türkçede kullanılan zaman işaretleyicileri; sınırlı belirli, sınırlı belirsiz ve sınırsız belirsiz olmak üzere üç temel kategoride ele alınmıştır. Belirlenen bu kategoriler, çeşitli örnek metinler üzerinden incelenmiş ve zaman işaretleyicilerinin bağlamsal işlevleri ortaya konulmuştur. Konuşur, zamanı ifade ederken farklı zaman dilimlerinden yararlanarak anlatımı belirli bir çerçeveye içerisine yerleştirmektedir. Bu durum, konuşurun iletmek istediği duygu, düşünce, olay ya da durumu belirli bir zaman alanı içerisinde sınırlandırmasıyla ilişkilidir. Konuşur, kendi algısı ve anlatım amacı doğrultusunda zamana ilişkin bir sınır çizmekte ve böylece anlatının zamansal kapsamını belirgin hâle getirmektedir. Zamanın sınırlandırılması, iş, oluş, hareket veya herhangi bir durumun gerçekleştiği zaman aralığına ilişkin bilgi sunması bakımından önemli bir işleve sahiptir. Bu yönüyle zaman işaretleyicileri, anlatının zamansal örgüsünü kuran ve anlam alanını şekillendiren temel dilsel unsurlar arasında değerlendirilmektedir. Çalışmada doküman inceleme yöntemi kullanılarak örnek metinler üzerinden üç temel kategori açıklanmıştır. Zaman işaretleyicileri; sınırlı belirli, sınırlı belirsiz ve sınırsız belirsiz olarak kullanılmakta fakat bu işaretleyiciler isimlendirilmemiştir. Bu çalışmayla alandaki isimlendirme boşluğuna katkı sağlanması hedeflenmektedir.

Content of this Journal is licensed
Under Creative Commons Attribution
NonCommercial 4.0 International
(CC BY-NC 4.0)

Anahtar Kelimeler: Türkçe öğretimi, Zaman sınırlandırılması, Belirli zaman, Belirsiz zaman

Definite and Indefinite Tense Structures in Turkish

ABSTRACT

This study examines three basic categories of time markers used in Turkish: limited definite, limited indefinite, and unlimited indefinite. These categories are analyzed through various sample texts, and the contextual functions of time markers are revealed. The speaker, when expressing time, uses different time periods to place the narrative within a specific framework. This is related to the speaker limiting the emotion, thought, event, or situation they wish to convey within a specific time frame. The speaker draws a boundary regarding time in accordance with their own perception and narrative purpose, thus making the temporal scope of the narrative clear. The limitation of time has an important function in terms of providing information about the time interval in which the action, event, movement, or any situation occurs. In this respect, time markers are considered among the fundamental linguistic elements that establish the

* Doktora öğrencisi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Nevşehir, Türkiye. E-posta: ismailbektas78@hotmail.com, ORCID Id :0000-0003-4687-3328

temporal structure of the narrative and shape its semantic field. In this study, the three basic categories are explained through sample texts using the document analysis method. Time markers are used as limited definite, limited indefinite, and unlimited indefinite, but these markers are not named. This study aims to contribute to filling the naming gap in the field.

Keywords: Turkish language education, Teaching Turkish, Time limitation, Specific tense, Indefinite tense.

GİRİŞ

Konuşurun amacı, zamanı kendi gereksinimleri doğrultusunda sınırlamak ve anlamlandırmaktır. Bu amaç için belirli ve belirsiz zaman ifadelerinden yararlanır. Bu bağlamda dönem, devir, çağ, mevsim, vakit, saat dilimleri, günler, aylar, yıl, hafta içi, hafta sonu, sabah, öğle, ikindi, akşam, gece, gün doğumu, gün batımı, ayın başı ve ayın sonu gibi zaman işaretleyicileri, zaman kavramını somutlaştıran dilsel göstergeler olarak kullanılmaktadır. Söz konusu sözcükler, bir yönüyle zamanı belirli sınırlar içerisinde ifade ederken diğer yönüyle bağlama göre belirsiz ve sınırsız bir zaman algısına da işaret etmektedir.

Özellikle sözlü anlatı geleneği içerisinde yer alan masallarda kullanılan “vaktiyle”, “bir zamanlar”, “evvel zaman içinde”, “pireler berber iken, develer tellal iken, ben babamın beşiğini tıngır mıngır salları iken” gibi kalıplaşmış ifadeler, belirli ve ölçülebilir bir zamanı göstermemekte aksine belirsiz, hayalî ve mitolojik bir zaman düzlemi oluşturmaktadır. Bu tür zaman işaretleyicileri anlatının gerçeklikten uzaklaşarak kurmaca bir nitelik kazanmasına katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla dilde zaman kavramı yalnızca kronolojik bir düzenleme unsuru olarak değil aynı zamanda anlatsal işlevler taşıyan bir yapı olarak ele alınmaktadır. Özellikle masal ve halk anlatılarında zamanın bilinçli biçimde belirsizleştirilmesi, anlatının estetik niteliğini güçlendiren ve dinleyici/okuyucu üzerinde evrensellik algısı oluşturan önemli bir anlatım tekniği olarak kullanılmaktadır.

Zaman sınırlandırmasında konuşur belirli bir zaman dilimi içerisinde hudut çizer. Sözgelimi, saat 3’ten 5’e kadar soru çözebilirsiniz. Soru çözme zaman aralığı/ sınırı iki saatle sınırlandırılmış. Öğrenciler sınav salonuna en son 10.15’te girebilir. Salona girme sınırı 10.15’le çizilmiş. Her iki örnekte de zaman sınırlı belirli bir anı ifade etmektedir. Konuşur, bu sınırlı belirli anı dakikalarla, saatle, günle, haftayla vb. zaman işaretleyicilerle de ifade edebilir. “Ara tatil bir hafta olacaktı.” Örneğinde zaman bir hafta ile sınırlandırılmış. “Ödevin teslim edilmesine iki ay var.” örneğinde ise zaman iki ayla sınırlandırılmış.

Konuşur, çeşitli nedenlerden dolayı zamanı sınırlayabilir. Süresi dolma, tarihi geçme, ödül/ceza, sözünü yerine getirme vb. durumlardan dolayı zamanı dakika, saat, gün, sabah, akşam, gece, sabaha karşı, öğleye doğru, yarın, bugün, hafta, ay yıl, mevsim gibi sözcüklerle sınırlayabilir. Konuşur, eylemin gerçekleşme zamanını sınırlamasını ilk nokta/çıkış veya son nokta/bitiş yönlerinden de sınırlayabilir. “Babaları içeri girince çocuklar sevinmeye başladı.” Çocukların sevinmeye başlama zamanı babalarının içeri girme anı olarak verilmiş. “Yerden kalkarken beli ağrıdı.” Ağrının başlama anı yerden kalkarken şeklinde ifade edilmiş.

“Zaman”, en genel anlamıyla olayların meydana geliş sırasını, sürekliliğini ve birbirleriyle olan kronolojik ilişkilerini belirleyen soyut bir kavramdır. Felsefe, fizik, dilbilim, tarih ve sosyal bilimler

gibi farklı disiplinlerde çeşitli yönleriyle ele alınan zaman, varlıkların ve olayların değişim sürecini anlamlandırmayı sağlayan temel bir referans çerçevesi olarak kabul edilir. İnsan deneyiminde geçmiş, şimdi ve gelecek boyutlarıyla algılanan zaman, olayların belirli bir düzen içerisinde gerçekleşmesini mümkün kılan bir yapı niteliği taşır.

Zaman, yalnızca olayların gerçekleştiği bir süreyi ifade eden nicel bir ölçü değil aynı zamanda insanın dünyayı algılama, deneyimlerini düzenleme ve anlamlandırma süreçlerinin temelini oluşturan çok boyutlu ve disiplinler arası bir kavramdır. Dolayısıyla zaman, değişimin, sürekliliğin ve kronolojik düzenin anlaşılmasını sağlayan, olayları belirli bir sıra ve ilişki içinde konumlandıran soyut fakat işlevsel bir olgu olarak tanımlanabilir. Zamanın dildeki ifadesi felsefecilerin temel sorunlarından birini oluşturmaktadır (Kerimoğlu, 2019: 24).

“Dil(bilgi)sel zaman; ya “zaman üzerindeki dilbilgiselleşmiş yer belirleme” şeklinde tanımlanarak görünüşten farklı ve zamansal atıfla özdeş kabul edilmekte ya da “dillerin tümünde görülen özel morfolojik birleşmeler” olarak tanımlanmakta ve görünüş ile zamansal atfı da kapsayan bir üst kavram olarak ortaya çıkmaktadır.” (Bacanlı, 2008: 2-3).

“Zamanda sınırlama”, bir araştırma veya inceleme konusunun belirli bir zaman dilimiyle sınırlandırılması ve çalışmanın yalnızca seçilen süre içerisindeki veriler, olaylar, metinler ya da olgular üzerinden yürütülmesidir. Bilimsel araştırmalarda ele alınan konuların çoğu uzun bir tarihsel süreç içerisinde gelişim gösterdiğinden araştırmanın daha sistemli, odaklı ve yönetilebilir bir yapıya kavuşabilmesi için belirli bir zaman aralığının esas alınması gerekmektedir. Bu nedenle zamanda sınırlama, araştırmanın kronolojik çerçevesini belirleyen temel metodolojik unsurlardan biridir. Karaağaç’a (2012) göre sınırlama, varlık ile varlık ilişkisinden çok, varlık ile eylem arasında söz konusu olan bir bilgidir. Sınırlama, yapma ve olmanın sınırını gösterir.

“Sınırsız olmayan insan yaşamı ve düşüncesi, doğada var olan her türlü unsurun da insan için sınırlı hâle getirilmesini gerektirir. Bu bakımdan insan; zaman, mekân, miktar, çevre gibi düşünce dünyasının kapsamına giren çeşitli unsurları kendi özelliklerine göre sınırlandırarak kullanabilir hâle getirir. Düşünce dünyasında sınırları belirlenen unsurların somut yansımaları dilde kendini gösterir. Dildeki sınırlandırmaların en somut göstergeleri, ek ve sözcüklerde ortaya çıkmaktadır. Bu yapılarda meydana gelen sınırlandırma biçiminin daima aynı şekilde olduğunu iddia etmek mümkün değildir. Bakış açısı, sınırlandırılan unsurlar, sınırlandırma yapıları; sınırlandırma biçimini belirleyen başlıca etkenlerdir.” (Salan, 2020: 22-23).

“Belirli”, sınırları, özellikleri veya kapsamı açık ve kesin biçimde ortaya konulmuş, diğer benzerlerinden ayırt edilebilen ve hangi unsurları içerdiği net olarak bilinen durumları ifade eden bir kavramdır. Belirlilik, herhangi bir olgu, nesne, zaman, mekân ya da kavramın belirsizlikten uzaklaşarak tanınabilir hâle gelmesini sağlayan temel bir niteliktir. Bu yönüyle belirli olan, muğlaklık taşımayan; ölçütleri, sınırları ve kapsamı önceden tespit edilmiş olan bir yapıyı ifade eder.

“Belirsiz” ise sınırları, niteliği, zamanı, miktarı veya kapsamı açık ve kesin biçimde belirlenemeyen; hakkında tam ve net bilgi bulunmayan durumları ifade eden bir kavramdır. Belirsizlik, bir olgu veya kavramın tanımlanmasını güçleştiren, onun hangi özellikleri taşıdığının veya hangi sınırlar içerisinde değerlendirilmesi gerektiğinin kesin olarak ortaya konulamadığı durumlarda ortaya çıkar. Bu yönüyle belirsiz olan, belirsizlikten ve kesinlikten uzak, çeşitli yorumlara veya farklı değerlendirmelere açık bir yapı göstermektedir.

YÖNTEM

Yazınsal metinlerde kullanılan zaman işaretleyicileri, gönderimde bulundukları zamanın belirginlik ve sınırlandırılmışlık derecesine göre üç temel kategori altında değerlendirilebilir. Buna göre sınırlı belirli zaman işaretleyicileri, belirli bir başlangıç ve bitiş noktasına sahip olan, zamanı kesin biçimde gösteren yapılardan oluşurken sınırlı belirsiz zaman işaretleyicileri, zaman diliminin sınırlarını kısmen korumakla birlikte kesin bir tarih veya an belirtmeyen ifadeleri kapsamaktadır. Sınırsız belirsiz zaman işaretleyicileri ise herhangi bir başlangıç ya da bitiş noktası göstermeyen, süreklilik, genellik veya zamansal belirsizlik bildiren yapılardan meydana gelmektedir. Bu üç temel kategori, yapısal özellikleri bakımından ayrıca tek unsurdan oluşan yapılar ve en az iki unsurdan oluşan yapılar şeklinde alt gruplara ayrılmaktadır. Böylece zaman işaretleyicileri hem anlamsal açıdan belirginlik düzeylerine hem de biçimsel açıdan sözcük sayısına göre sistemli bir şekilde sınıflandırılabilir; bu durum yazınsal metinlerde zamanın kuruluşunu, olay örgüsünün zamansal düzenlenişini ve anlatının kronolojik yapısını incelemede önemli bir çözümleme imkânı sunmaktadır.

Yazınsal metinlerden seçilen zaman işaretleyicileri aşağıdaki kategoriye göre örneklendirilmiştir:

I. Sınırlı Belirli Zaman

- a) Tek Unsurdan Oluşan Yapılar
- b) En Az İki Unsurdan Oluşan Yapılar

II. Sınırlı Belirsiz Zaman

- a) Tek Unsurdan Oluşan Yapılar
- b) En Az İki Unsurdan Oluşan Yapılar

III. Sınırsız Belirsiz Zaman

- a) Tek Unsurdan Oluşan Yapılar
- b) En Az İki Unsurdan Oluşan Yapılar

1. SINIRLI BELİRLİ ZAMAN

1.1. Tek Unsurdan Oluşan Yapılar

Tek unsurdan oluşan zaman işaretleyicileri, tek bir sözcükten meydana gelmelerine rağmen metinde zamanın belirlenmesi ve olayların zamansal düzlemde konumlandırılması işlevini üstlenen dilsel birimlerdir. Bu tür işaretleyiciler; bugün, dün, yarın, şimdi, sabah, akşam, gece, yaz, kış, sonbahar, kasım, dakika, saat ve vakit gibi sözcüklerden oluşmakta ve herhangi bir ek zaman unsuruna ihtiyaç duymadan belirli ya da belirsiz bir zaman dilimine gönderimde bulunmaktadır. Yazınsal metinlerde anlatının kronolojik yapısının kurulmasında önemli bir rol oynayan bu göstergeler, olayların gerçekleşme zamanını doğrudan işaret ederek anlatı zamanının somutlaştırılmasını sağlamaktadır.

Tek unsurdan oluşmaları nedeniyle biçimsel açıdan yalın bir yapı sergileyen bu işaretleyiciler, anlamsal açıdan ise günün belirli bir bölümü, bir mevsim, bir ay, bir dönem ya da belirli bir zaman kesiti gibi farklı zamansal alanları karşılayabilmektedir. Böylece anlatıdaki zaman akışının

düzenlenmesine katkı sağlayan bu unsurlar, okuyucunun olayları belirli bir zaman ekseninde değerlendirmesine olanak tanımakta ve metnin zamansal bütünlüğünün kurulmasında temel işlevlerden birini yerine getirmektedir. Özellikle anlatı ve şiir türlerinde kullanılan tek unsurlu zaman işaretleyicileri, zamanın yoğunlaştırılması, belirginleştirilmesi ve estetik bir biçimde sunulması açısından önemli dilsel göstergeler olarak değerlendirilmektedir.

Bugün ağla çocuğum, **yarın** ağlayamazsın!

Şimdi anladığını, **sonra** anlayamazsın! (Kısakürek, 2013: 74)

Akşamı yaşarsın sabaha karşı. (Karakoç, 1997: 31)

Maveradan aşk iksiri sağ gayri

Ellerinle şekillensin **çağ** gayri. (Karakoç, 1997: 42)

Çağ sözcüğü başı ve sonu belli olan zaman dilimi olarak tanımlanmaktadır. Zaman işaretleyişi olarak sınırlı belirli bir zamanı ifade etmektedir.

Sen **dünden** gelirsın, ben **yarından** gelirim. (Karakoç, 1997: 24)

Dün ve yarın zaman işaretleyicileri sınırlı belirli bir zamanı göstermektedir.

Yedi yüz göbek atar **dakikalık** oyunda (Karakoç, 1997: 26)

Akşamüstü, Nina oteldeki odasında beş çayını içiyordu. (Karay, 1939: 14)

Sana **dün** bir tepeden baktım azîz İstanbul! (Beyatlı, 2008: 12)

Berraklığında bilme nedir **hafta, ay, yıl**. (Beyatlı, 2008: 15)

Pek lâzımsa **hemen** çıkayım. (Karay, 1948: 9)

Akşamüzeri Baraja gideriz. (Karay, 1948: 14)

Hükûmet tabibi ahpabımdır, icabında kalırız; **geceleyin** püfür püfür uyunur; doktor yemek meraklısıdır. (Karay, 1948: 21)

sonbaharın büyük hüznünü saklar (İlhan, 2004: 92)

kasımda sevilen kızlar

nedense tedirgin ve nazlıdırlar (İlhan, 2004: 94)

o **yazlar** ki

yaldızlı bir buğdayla yükselir denizden (İlhan, 2004: 107)

Nihayet mahallenin sonundaki izbe yere götürüp bıraktım. (Karay, 1948: 17).

Nihayet zaman işaretleyici sonunda anlamıyla kullanılmıştır. Son noktayı/bitiş ifade etmektedir. Zamanı sınırlı belirli olarak ifade etmektedir.

Vakit geçiyor. (Güntekin, 1971: 8).

Çocukluğun birçok hatıraları arasında bu yıldızlar imajını da unutup gitmişim. (Güntekin, 1971: 94).

Artık ölebilirdim

Bütün İstanbul şahidim (Karakoç, 1959: 47).

Bundan sonra anlamında kullanılan artık kelimesiyle zaman sınırlaması yapılmıştır. Artık kelimesi sınırlı belirli bir zaman çerçevesi çizmiştir. İlk nokta olarak içinde bulunulan zamana (artık/bundan sonra) işaret edilmektedir.

Kar çamur kışlar, bata çıka

Öğrenciyken de

“İyi ki ayaklarım yürüyorum

Taşıtlar almayınca” (Necatigil, 1997: 177).

Seneye, öbür seneye, daha öbür seneye. (Necatigil, 1997: 183)

Varınca, oturunca

Rahat eskidenmiş, (Necatigil 1997: 190)

Çocukluğum, çocukluğum,

Ah o cennet ülke

Bir daha ele geçse! (Necatigil, 1997: 201)

Sert rüzgârlar önünde

Güz yaprakları gibi

Boşluklara savrulur. (Necatigil, 1997: 202)

Hey **gençlik, gençlik, gençlik**

Avarelik günleri (Necatigil, 1997: 202)

Aşkın göz yaşları mı, gördüktü **gençken** (Necatigil, 1997: 205)

Yalnız aşk olmalıydı onların

Acı diye bildikleri,

Nasıl olsa **yaşlanınca**

Aşkın da hiçlikleri. (Necatigil, 1997: 204)

Ne gördükse iyi kötü

Ömür biter biz hâlâ

Söyleriz. (Necatigil, 1997: 223)

Çökmedikçe üstümüzde mavi gök

Göçmedikçe altımızda yağız yer, (Necatigil, 1997: 228)

Kervan yolun yücesinde

Sefai'nin hecesinde

Gündüzünde gecesinde

Harmandır Türk'ün türküsü (Sefai, 2003: 48)

Gece zaman işaretleyicisi Güneş'in batışından günün ağarmasına değin geçen süreyi ifade etmektedir. **Gündüz** zaman işaretleyicisi ise günün sabahtan akşama değin süren aydınlık bölümünü ifade etmektedir. Bu yüzden gece ve gündüz, sınırlı belirli bir zamanı işaret etmektedir.

Lâkin seherin işte emel yıldızı gülmüş (Haşim, 1996: 118)

Tan yerinin ağarmasından biraz önceki zaman veya şafağın sökmek üzere olduğu vakit olarak tanımlanan seher zaman işaretleyicisi sınırlı belirli bir zaman dilimini ifade etmektedir.

Gündüzden ben yerini hazırladım: (Safa, 2019: 189)

Gündüz zaman işaretleyicisi, günün sabahtan akşama değin süren aydınlık bölümünü ifade etmektedir. Bu yüzden sınırlı belirli bir zamanı işaret etmektedir.

1.2. En Az İki Unsurdan Oluşan Yapılar

En az iki unsurdan oluşan zaman işaretleyicileri, iki veya daha fazla sözcüğün bir araya gelmesiyle oluşturulan ve zamanın sınırlarını, süresini, sıralanışını ya da belirli bir zamansal noktaya olan uzaklığını ifade eden dilsel yapılardır. Bu tür işaretleyiciler, tek unsurlu zaman işaretleyicilerine göre daha ayrıntılı ve açıklayıcı bir zaman gönderimi sağlamaktadır. Özellikle sayı sıfatları ile zaman adlarının birleşmesinden oluşan *üç asır, kırk yıl, on gün, bir hafta, on sene* gibi yapılar belirli ve ölçülebilir zaman dilimlerini gösterirken; *bundan altı yıl evvel, sabaha karşı, öğleden sonra, evvelki gün, gelecek sene, gideli beri, kaybettikten sonra, yaşadığı müddetçe* gibi ifadeler olayların zamansal konumunu, birbirleriyle olan ilişkisini ve süreklilik özelliklerini ortaya koymaktadır.

Yazınsal metinlerde bu işaretleyiciler, anlatı zamanının daha ayrıntılı biçimde kurulmasına katkı sağlamakta; olayların ne zaman gerçekleştiğini, ne kadar sürdüğünü veya başka bir olaya göre hangi zaman diliminde konumlandığını belirlemektedir. Böylece en az iki unsurdan oluşan zaman işaretleyicileri, anlatının kronolojik düzeninin oluşturulmasında, zaman akışının somutlaştırılmasında ve okuyucunun metindeki zamansal ilişkileri daha net kavramasında önemli bir işlev üstlenmektedir. Özellikle tarih, saat, gün, ay, yıl ve süre bildiren unsurların bir araya gelmesiyle oluşan bu yapılar, zamanın sınırlarını daha belirgin hâle getirerek anlatının zamansal örgüsünün kurulmasında temel göstergelerden biri olarak değerlendirilmektedir.

Çünkü aramızda **üç asır** fark var. (Safa, 2019: 221)

Allah dostunu gördüm **bundan altı yıl evvel**; (Kısakürek, 2013: 76)

Bir akşamdı ki, zaman, donacak kadar güzel. (Kısakürek, 2013: 76)

Kırk yıl bir ekşi ayran özler de onu içmez. (Kısakürek, 2013: 87)

İnsan **her an** dirilip, **her saniye** ölüyor... (Kısakürek, 2013: 102)

Gençlik... Gelip geçti... **Bir günlük** süstü; (Kısakürek, 2013: 114)

Güneş **mızrak boyu** yaklaştı ufka. (Kısakürek, 2013: 115)

Akşamı yaşarsın **sabaha karşı** (Karakoç, 1997: 31)

Başkentte laf bayramı **404 gün** sürmeli (Karakoç, 1997: 51)

Otuz yaz, otuz kış aynı durakta
Bekle babam, bekle can mı dayanır (Karakoç, 1997: 63)

On beş sene evvelki hakikat hep o gündür (Haşim, 1996: 114)

On beş senedir, ufka güneş kanlı düşerken (Haşim, 1996: 114)

On gün yürüyen yolcuların boş gecelerinden (Haşim, 1996: 119)

Bir aralık kanepeye bağdaş kurup oturdu, kürk ve ipekten bir demet oldu. (Karay, 1939: 15)

Çeteler daha **birkaç gün evvel** Halep-Adana arasındaki demir yolunu bozarak bir asker trenini durdurmuşlar, esir, top, mitralyöz almışlar. (Karay, 1939: 15)

Bir hafta bekliyeceğiz. (Karay, 1939: 16)

Kadın bu durgun havada fırtınadan bahsedilmesine şaşmadı; denizciler **Şubatın sayılı günlerini** bekliyorlar, diye düşündü. (Karay, 1939: 17)

Son kırk sene içinde geçirdiğimiz siyasî ve içtimaî kargaşalıklar yüzünden- bilhassa imparatorluğumuz **dağılalıberi-** uzak ülkelere gidip sergüzeşt peşinde koşanlarımızın sayısı artmıştır; artmakta devam da ediyor. (Karay, 1948: 5)

Hayatımın nisbeten uzakta kalan bu kısmını bırakalım da yakın bir tarihe, **1949 senesi Haziranı başına** gelelim. Unutmama imkân mı var? **O gün Cumartesiye** tesadüf ediyordu, **ayın dördü** idi; gökteki ay **yedi günlüktü**. (Karay, 1948: 6)

Öğleden sonra işin yoktur. (Karay, 1948: 6)

On senedir memleketinden uzak kaldığın ne belli! (Karay 1948: 6)

Demek, aklınca **ikindi üzeri** buradan kalkacağız.... (Karay, 1948: 6)

İlk **gençlik çağımızda** da böyle olurdu. (Karay, 1948: 6)

Saat dokuza yaklaşıyordu. (Karay, 1948: 6)

Fakat ümit azdır; **evvelki günkü** yağmurlar o taraflara da düştüyse yol çamur deryasıdır. (Karay, 1948: 8)

Sen memlekettten **gideli beri, on yıldır** yerimizde saydığımıza şu Aband yolu bir misal. (Karay, 1948: 8)

Allahaismarladık; **saat bir buçukta** dönerim. (Karay, 1948: 8)

Onu **kaybettikten sonra** yaşadığıma yaşamaktan vazgeçmediğime şaşıyorum. (Karay, 1948: 8)

İnsan **yaşadığı müddetçe** ıstırap çeker; ölüm her şeyin, ıstırapın da sonudur. (Karay, 1948: 9)

Ara sıra bunak şeyler sorarım. (Karay, 1948: 9)

Zaten **ilk geldiğiniz gün** kendi kendime,” Bu Beyefendiyi gözüm ısırtıyor, âdeta bildik.” Demiştım; sonra **on sene** dışarlarda yaşadığınızı öğrenince pek şaşım. (Karay, 1948: 10)

Şehirde duramıyacağım; hele şu **Cumartesi ikindisinde** ve **Pazar gününde!** (Karay, 1948: 10)

Gelecek sene ölüm dirim seçimleri olacak, memlekette... (Karay, 1948: 13)

Olur... **Tam biri çeyrek geçe** oradayım. (Karay, 1948: 14)

Elifi elifine saat dokuzda banka kapısından girer, **tam öğleyin** çıkar; ikide döner, **beşe kadar** bir yere ayrılmaz. (Karay 1948: 14) (elifi elifine tam, tam olarak)

Şuracıkta söyleyivereyim; **bir dakikalık** iş... (Karay, 1948: 16)

Sabahın erken saatinden beri bir jeep arıyorum. (Karay, 1948: 16)

Şunu söyleyeyim ki arabanızı **birkaç saat için** değil, **bir veya iki gün için** alacağım. Şayet **bu müddet zarfında** sizlere lüzumu olursa ... (Karay, 1948: 16)

Babam da ancak **ay ortasında** dönecek. (Karay, 1948: 16)

Amele başı **evvelki gün** uğramıştı. (Karay, 1948: 17)

Az sonra direksiyonun başına geçmişim; arabayı sokağa çıkardım; ileri geri hareketler yaptırdım. (Karay, 1948: 17)

Hafta içinde, gelecek ay da gidebilirdim. (Karay, 1948: 17)

Bütün bunlar kafamdan **birkaç saniyede** geçmişti. (Karay, 1948: 19)

Ne oluyor bana, diye söyledim, **bu sabah** oraya gitmek nereden aklıma esti? (Karay, 1948: 19)
İstersen Gerede’de yahut Bolu’da geceleyelim, Aband’a **yarın sabah** erkenden gideriz, gidersin. (Karay, 1948: 21)

Dün gece rüyamda randevu verdi. (Karay, 1948: 21)

Tam sular kararırken, Nilüfer yatağı önünde, çaban yıldızı dağ yatağında görününce!
Nuran **bir müddet** düşündü, sonra karar verdi: (Tanpınar, 1964: 170)

Yedi yüz yıl süren hikâyemizi
Dinlemiş ihtiyar çınarlardan. (Beyatlı, 2008: 9)

Giden ilkbahara, gelecek kışa
Beraber göç edelim tut ellerimden. (Karakoç, 1997: 13)

Mart ayı kutsal aydır, bu ay ful bayram olsun
On ikisi az gelir, **tüm Eylül** bayram olsun
Bari oldu-olacak **bütün yıl** bayram olsun
Ad mı yok? Biber, soğan, ıspanak, tuz bayramı

Sızma bala dönüştü **NEV-RÛZ** bayramı

Mart ayı, Eylülün on ikisi, tüm Eylül, bütün yıl, Nevrûz zaman işaretleyicileri sınırlı belli bir zamanı işaret etmektedir.

(Nevrûz: Baharın ilk günü sayılan martın yirmi birine rastlayan gün.)

Üç sene evvel Ayvalık'tan Balıkesir'e geliyordum. (Güntekin, 1991: 34)

Bir geçitte **bir dakika kadar** istasyon yaparak geçit bekçisiyle yârenlik ettik. (Güntekin, 1991: 163)

Bisikletin ilk icadı zamanlarında ona verilen şeytan arabası ismini bu otoraya saklamak lâzımmış! (Güntekin, 1991: 160)

Akşamın beş buçuğunda daha Niğde istasyonunda kahve içiyordum. (Güntekin, 1991: 160)

Zaten **akşama iki saat kalmış** olduğu için yolun genişçe bir yerini bulup otomobili geri çevirmekten başka yapılacak iş kalmıyordu. (Güntekin, 1991: 153)

Yeşilköy'e bu gidişle **bin yıllık zaman** var. (Güntekin, 1991: 113)

Biz yağmurların ilk başladığı günde bu **on dakikalık** yolu âdetâ maceralarla geçtik. (Güntekin, 1991: 110)

Her defasında **tam tepeyi tutacağımız saniyede** makine soluya, hırlyıya duruyor, sonra geriliyor, şoför bizi kenardaki hendeğe dökmek için bir türlü manevralar yapıyor. (Güntekin, 1991: 110-111)

Bir aralık gülmeğe başlamıştım. (Güntekin, 1991: 101)

Seninle **yirmi sene evvel** Darülfünunda merhum Şehbenderzade Hilmi için hazırladığımız ağırbaşlı felsefe imtihanını hatırladım. (Güntekin 1991: 101)

Biz, o zaman yapılacak şeyi şimdi **kırkından sonra** yapıyoruz. (Güntekin, 1991: 101)

İstanbullu bir amatör, kemanla klarnet çalan bir, iki genç daha bularak bunların başına geçmiş, **dün geceden beri** dans müziği prova ettiriyordu. (Güntekin, 1991: 100)

Tertip komitesi **iki günden beri** bunu elden geldiği kadar süslemeğe uğraşıyor. (Güntekin, 1991: 99)

Bu gece karşıda balo var. (Güntekin 1991: 99)

Bir varmış bir yokmuş olur **bir saatde...** (Güntekin, 1971: 11)

O esnada uşak Namık'ı sağ kapıdan sokar ve eliyle sol köşeyi gösterir... (Güntekin, 1971: 12)

O vakit biraz hatırım kırıldı idi ama... (Güntekin, 1971: 15)

Gece yarısı herkezin evine gelinir mi? (Güntekin, 1971: 39)

Gecenin bu saatinde kumarhane basmanın bile bir usul ve erkânı vardır... (Güntekin, 1971: 40)

Dört aylık hasretten sonra babanıza kavuşuyorsunuz da neden sevinmezsiniz? (Güntekin, 1971: 46)

Her şey başa gelir **dört ay** kuş misali uçup gitti. (Güntekin, 1971: 46)

Dört yıl, on dört yıl yatanlar da var... (Güntekin, 1971: 46)

Sen **ellisine kadar** namusunla yaşa... (Güntekin, 1971: 47)

Bir yarım saat yeter benim dinlenmeme. (Güntekin, 1971: 140)

Evet **on saatte** bir tek ördeğe rastlamadık. (Güntekin, 1971: 143)

Cuma gezintileri sonunda **akşam ezanına doğru** ben yaşta yahut daha büyük birçok çocukların aynı isteksiz adımlarla ağır ağır mahallelerine yahut mekteplerine döndükleri görülür, sokaklar, bu bahsettiğim kundura takırtılarıyla dolardı. (Güntekin 1971: 90)

Biraz sonra dışarı çıkıyorum. (Güntekin, 1971: 97)

Bir iki saat böyle güle eğlene derse devam ettikten sonra durduk. (Güntekin, 1971: 102)

Gelir gelmez karşı mahalledeki kulübesini buluyor ve artık gözleri iyi görmeyen anasıyla sarmaş dolaş oluyor. (Güntekin, 1991: 274)

Kaçar herkesten

Durmaz yerinde

Anne ölünce çocuk

Çocuk ölünce anne (Karakoç, 1959: 42)

Belimiz eğik ve ışıklı

Gün doğarken suda (Karakoç, 1959: 39)

Gelecek zamanlarda

Ölüleri balkonlara gömecekler

İnsan rahat etmiyecek

Öldükten sonra da (Karakoç, 1959: 37)

Bütün bir yıl bütün bir yaşam boyu

Gizli heybelere **binbir gece** eşyası doldurduğuma say (Karakoç, 1959: 24)

Gün boyu, yüklü işler içinde

Özlediğin denizlere dalıp, kaçamak (Necatigil, 1997: 183)

Seneye, **öbür seneye, daha öbür seneye**. (Necatigil, 1997: 183)

Yaz ayları gelmişken,

Biraz reçel kaynat

Vişne yahut çilekten. (Necatigil, 1997: 184)

Kızgın, uzun yazların **öğlen saatlerinde**. (Necatigil, 1997: 185)

Ateşin yeni bulunduğu çağlarda

Yine böyle yanardı bu lâmbalar, (Necatigil, 1997: 186)

Eli ermez, bir küçük kaçıştı bu

Tuttular daha **ilk adımında**. (Necatigil, 1997: 195)

Hele o **kış ayları** korkulu **akşam üzerleri**... (Necatigil, 1997: 196)

Bir zamanlar gittiğimiz bir yerdi,

Otuz sene önce, (Necatigil, 1997: 197)

Oynamış, yorulmuşlar **bütün gün**, (Necatigil, 1997: 200)

İçlerinde **karanlık**

Çökerken bir daralama

Ev zindan gibiydi. (Necatigil, 1997: 201)

Çokları **ilk gençliğinde**

Hülyalı olur, sevdalı olur (Necatigil, 1997: 203)

Şairler yazmadan önce

Kimse ölümü sevmeydi (Necatigil, 1997: 204)

Azalnca **ihtiyarlık çağlarında**

Aşkın ateşi,

Bir sevda hatırasıyla ısınmak

Her ihtimale karşı. (Necatigil, 1997: 209)

Gece yarıları birden uyanıp hatırlasak da

Gün ışığında bulamazsın onları! (Necatigil, 1997: 210)

Her yıl, 10 Kasım, saat dokuz suları

Düşünür tek yürek Türkeli (Necatigil, 1997: 219)

Ne biter

Ne kalır geçmiş kitaplarda

Ölümden sonra da

Söyleriz. (Necatigil, 1997: 223)

Kaynaşan kurtları yarasında

Taşır **ömrü boyunca**

Peygamberlerdir. (Necatigil, 1997: 224)

Örer ağlarını

Bir örümcek **kaşla göz arası**. (Necatigil, 1997: 269)

Seher vakti açan gül bahçelerinde (Sefâi, 2003: 47)

Zaman dilimi olarak **seher vakti**, tan yerinin ağarmasından biraz önceki zaman veya şafağın sökmek üzere olduğu anı ifade etmektedir. Sınırlı belirli zamanı ifade etmektedir.

Dünyâ bilir iclâlimi ben böyle değildim;
Ben, **altı asırdan beri** bir kere eğildim! (Kuntay, 1971: VII)

Mümtaz genç kızlardan ayrılıp Eminönüne döndüğü zaman **saat beşi yirmi geçiyordu**. (Tanpınar, 1964: 307)

On beş gündür, ilk defa kendi arkadaşlarıyla buluşacaktı; başkalarının aralarına katılmasından korkuyordu. (Tanpınar, 1964: 307)

Aşağı yukarı Fatih devrinin sonu. (Tanpınar, 1964: 303)

Üç haftadır uğraşıyorum. (Tanpınar, 1964: 302)

İskelede indikleri zaman **vakit akşama yaklaşıyordu**. (Tanpınar, 1964: 294)

Ve Mümtaz onu kaçırmamak için bazen **bütün gün**, bazen da Nuran'ın gelmesi ihtimali olmayan saatler hariç, **üç dört gün üst üste** evinde beklerdi. (Tanpınar, 1964: 279)

Gelecek sene de yiyebileceğime şüpheliyim. (Tanpınar, 1964: 274)

Rutubetli gecede **birkaç saat evvel** büsbütün başka gözlerle baktığı bir yığın gölgenin arasından yürüdüler. (Tanpınar 1964: 269)

Bir hasta kadın, Dicle'nin üstünde, **her akşam** (Haşim, 1996: 109)

Ormanı tüketmekse muradı insanların
Baltalar yorulunca hızar yardıma koşar.
Dünyayı dar görenler beklesinler az daha
Vakit tamam olunca mezar yardıma koşar. (Karakoç, 2000: 67)

On beş günde bir İzmir'e gelirdi. (Safa, 2019: 77)

Biraz oturalım, **saat üçe doğru** buraya geliriz... (Safa, 2019: 75)

Ertesi gün, Mebrure ile Nadir, Muhacir'in'de müdür-i umumîyi bulamamışlar... (Safa, 2019: 75)

Biraz evvel ne güzel eğleniyorduk? (Safa, 2019: 60)

Beş seneden beri her gün, her gece bana izdivaç vaat etti... (Safa, 2019: 57)

Saat beşte her şey hazır. (Safa, 2019: 43)

-Ne zamandan beri burada çalışıyor?
-**Yirmi iki seneden beri**. (Safa, 2019: 38)

Mebrure için **bir gece evvelki** hâdiseyi unutmak mümkün müydü? (Safa, 2019: 39)

Mebrure, **sabahleyin erkenden** yola çıktı. (Safa, 2019: 37)

Yarın sabah, erkenden, Zeytinburnu'na kadar gidersin kızım. (Safa, 2019: 33)

Saat ona doğru fabrikanın önündeydi, karşısına çıkan neferlerden birine Manisalı İhsan Efendi'yi sordu? (Safa, 2019: 37)

Şişli'deki eve *saat dokuz buçuğa doğru* gidebildi. (Safa, 2019: 33)

Az sonra Behiç de, biraz teheyyüçle merdivenleri iniyordu, o da, annesi ve kız kardeşiyle karşılaştı. (Safa, 2019: 37)

Bir hafta bile sürmez! Dedi. (Safa, 2019: 37)

On gün evvel bir fotoğraf çektirdim, almayı unuttum. (Safa, 2019: 35)

Dün gece sabaha karşı yatağıma girerken, eski "arşiv"lerimi karıştırmak aklıma geldi, kâğıtlar arasında ne bulsam beğenirsiniz? (Safa, 2019: 34)

Bugünden sonra istikbalin senin elinde... (Safa, 2019: 34)

Tam on iki. Gece. (Safa, 2019: 7)

Her zaman, saat on bir buçuk dedi mi, karı erkek, kol kola sokağa dökülürlerdi. (Safa, 2019: 7)

İki üç saat evvel kaldırımları dolduran ahali yığınlarından eser yok. (Safa, 2019: 7)

Genç kız, *vaktin öğleye yaklaştığını* öğrenince sıçradı. (Safa, 2019: 221)

Yarıdan tezi yok yine rejime girerim. (Gündüz, 1954: 13)

Yarıdan tezi yok zaman işaretleyicisi, hemen yarın anlamında kullanılmaktadır. Sınırlı belirli zamanı ifade etmektedir. Zamanı yarınla sınırlandırmıştır.

İki aydan sonra yine başladın. (Gündüz, 1954: 13)

Öğle zaman işaretleyicisi, sabahla ikindi arasındaki vakti, gün ortasını ifade etmektedir. *Vaktin öğleye yaklaşması* sınırlı belirli bir zaman dilimini işaret etmektedir.

En az daha üç yıl ister (Gündüz, 1954: 14).

Ortaı bitirir bitirmez herhangi bir sanata verecekti. (Gündüz 1954: 14)

Hayata yaramıyan klasik *lisenin yılları içinde* tam bir sanat sahibi olacaktı ve bugün iş, ekmek ve hakiki hayat avuçlarında bulunacaktı. (Gündüz, 1954: 14)

Bu işler *iki saatin içinde* olup bitti. (Gündüz 1954: 16)

Ertesi sabah bir kızılca kıyamettir koptu. (Gündüz 1954: 21)

Geçen sene bu yüzden fakülteden de kovulmuşmuş... (Gündüz, 1954: 21)

Bir yıldan fazladır da muntazaman, aksatmadan derslerine devam ediyordu. (Gündüz 1954: 21)

Mahkeme *önümüzdeki perşembe günü*. (Gündüz 1954: 23)

Bütün gün ve *bütün gece* perşembeyi düşündü. (Gündüz 1954: 24)

Sekizden itibaren belki daha önceden üniversiteliler toplanmağa başladılar. (Gündüz 1954: 27)

2. SINIRLI BELİRSİZ ZAMAN

2.1. Tek Unsurdan Oluşan Yapılar

Tek unsurdan oluşan sınırlı belirsiz zaman işaretleyicileri, tek bir sözcükten meydana gelen ve zamanı belirli bir zaman alanı içerisinde konumlandırmasına rağmen kesin başlangıç ve bitiş noktalarını göstermeyen dilsel yapılardır. Bu tür işaretleyiciler, zamanı geçmiş, gelecek veya uzun süre gibi genel çerçeveler içinde sınırlandırırken, belirli bir tarih, gün, ay ya da yıl bildirmemeleri nedeniyle belirsizlik özelliği taşımaktadır. *Mâzi, âtî, vaktiyle, eskiden, önceleri, yıllarca, demin* gibi ifadeler bu gruba örnek olarak gösterilebilir. Söz konusu işaretleyiciler, okuyucuyu belirli bir zaman yönüne sevk etmekte; ancak bu zamanın tam olarak ne zaman gerçekleştiğini açıklamamaktadır. Örneğin *mâzi* ve *vaktiyle* geçmişe, *âtî* geleceğe, *yıllarca* ise uzun bir zaman sürecine gönderimde bulunurken, bu zaman dilimlerinin sınırları kesin olarak belirlenmemektedir. Bu nedenle zaman, tamamen sınırsız bırakılmamakta; geçmiş, gelecek veya süre gibi genel bir çerçeve içerisinde sınırlandırılmaktadır.

Yazınsal metinlerde sıkça kullanılan bu işaretleyiciler, anlatının zamansal boyutunu genişletmekte, olaylara tarihsel veya geleceğe dönük bir perspektif kazandırmakta ve okuyucunun zihninde kesin çizgilerle belirlenmemiş ancak yönü ve kapsamı sezdirilen bir zaman algısı oluşturmaktadır. Bu yönüyle tek unsurdan oluşan sınırlı belirsiz zaman işaretleyicileri, belirginlik ile belirsizlik arasında yer alan zamansal göstergeler olarak değerlendirilebilir.

Yıllarca gül diye koklarsın taşı (Karakoç 1997: 31)

Yıllar boyu, birçok yıl, senelerce anlamına gelen yıllarca zaman işaretleyicisi sınırlı belirsiz bir zaman ifade etmektedir. Zaman yıllarla sınırlandırılmış fakat hangi anı belirttiği belirsiz.

Mâziye sor, ecdâdımı söyler sana kimdi;

Bir bitmez ufuktum, küre vaktiyle benimdi. (Kuntay 1971: VII)

Mazi zaman işaretleyici bizi geçmişe götürür. Zaman, geçmişle sınırlandırılmış fakat belirsiz bir zamanı ifade etmektedir.

Mâzî cadı hâlinde yaşar öldürülürse,

Âtî kararır altına mâzî gömülürse. (Kuntay 1971: VIII)

Âtî zaman işaretleyicisi geleceği ifade etmektedir. Sınır gelecekle çizilmiş fakat belirsiz bir zamanı çağrışım yapmaktadır.

Vaktiyle merada iki tay vardı

Biri deve, biri mamut kadardı

Taylar sıpalara arpa sağlarda

Şimdi o merayı dikenler sardı (Karakoç 2000: 56).

Eskiye hatırlatsa da bir zamanlar anlamına gelen **vaktiyle** zaman işaretleyicisi sınırlı belirsiz bir zamanı ifade etmektedir. Sınırı geçmiş zamanla çizilmiş.

Dünkü beyazlar bugün siyah oldular
Dünkü merhemler bugün silah oldular
Büyüdü **mazinin** kertenkeleleri
Ki hepsi de ifrit ve timsah oldular (Karakoç 2000: 58)

Geçmiş, geride kalmış, yaşanıp bitmiş anlamında kullanılan **mazi** zaman işaretleyicisi sınırı geçmişle çizmektedir. O açıdan sınırlı belirsiz bir zamana işaret etmektedir.

2.2. En Az İki Unsurdan Oluşan Yapılar

En az iki unsurdan oluşan sınırlı belirsiz zaman işaretleyicileri, birden fazla sözcüğün oluşturduğu ve zamanı belirli bir zaman alanı içerisinde sınırlandırmakla birlikte kesin başlangıç ve bitiş noktalarını açıkça göstermeyen dilsel yapılardır. Bu işaretleyiciler, zamanı tamamen belirsiz bırakmamakta; geçmiş, gelecek, süre veya belirli bir olay ekseninde çerçevelemektedir. Ancak söz konusu zaman diliminin tam olarak ne zaman gerçekleştiği ya da ne kadar sürdüğü açık biçimde belirtilmemektedir. *Yıllar yılı, uzun müddet, bir yaz günü, on küsur yıldır, ölmeden evvel, evlenmeden evvel, belli bir yaştan sonra* gibi ifadeler bu gruba örnek gösterilebilir.

Bu yapılarda zaman, bir dönem, süreç veya olayla ilişkilendirilerek sınırlandırılmakta ancak belirli bir tarih, gün, ay ya da saat düzeyinde somutlaştırılmamaktadır. Özellikle süre bildiren (*yıllar yılı, uzun müddet*), yaklaşık zaman ifade eden (*on küsur yıldır*) ve bir olayı referans alan (*ölmeden evvel, evlenmeden evvel, belli bir yaştan sonra*) yapılar, zamanın genel çerçevesini belirlerken ayrıntılarını belirsiz bırakmaktadır. Yazınsal metinlerde bu tür zaman işaretleyicileri, anlatının kronolojik yapısını desteklemekle birlikte zamanın kesin sınırlarını geri planda tutarak anlatıya esneklik ve geniş bir çağrışım alanı kazandırmaktadır. Bu yönüyle en az iki unsurdan oluşan sınırlı belirsiz zaman işaretleyicileri, belirli bir zamansal çerçeve ile belirsizlik arasında yer alan ve okuyucunun zihninde genel bir zaman algısı oluşturan önemli anlatım araçlarıdır.

Yıllar yılı can özünün içinde
Sevdasını sakladığın kim ola? (Karakoç 1997: 49)

Uzun yıllardan beri anlamına gelen yıllar yılı zaman işaretleyicisi sınırlı belirsiz bir zaman ifade etmektedir.

Uzun müddet kan ve ateş içinde ölüme meydan okumuş ve gizli, tehlikeli işlerde çalışmağa alışmış bu iki insanın anlaşmak için fazla konuşmağa ihtiyaçları yoktu. (Karay 1939: 17)

On küsur yıldır diyor diyor dünyayı gezip tozduğumu mâceralı bir ömür sürdüğümü şundan, bundan işitmiş, alâkalanmış olan komşu hanımlar araba vesilesiyle aramızda ahbaplık kuruluşuna memnundular. (Karay 1948: 17)

Babam **ölmeden evvel** çıkardık... Daha doğrusu **evlenmeden evvel**... (Tanpınar 1964: 111)

Bir yaz günü geçtik Tuna'dan kâfilelerle... (Beyatlı 2008: 13)

Belli bir yaştan sonra nasıl olsa görür göz
Siyah servilikleri. (Necatigil 1997: 204)

3. SINIRSIZ BELİRSİZ ZAMAN

Sınırsız Belirsiz Zaman kategorisinde zaman işaretleyicileri sınırsız belirsiz bir durumdadır.

3.1. Tek Unsurdan Oluşan Yapılar

Tek unsurdan oluşan sınırsız belirsiz zaman işaretleyicileri, tek bir sözcükten meydana gelen ve zamanı herhangi bir başlangıç ya da bitiş noktasına bağlamaksızın süreklilik, sonsuzluk veya zamansızlık fikri çerçevesinde ifade eden dilsel yapılardır. Bu işaretleyiciler, belirli bir tarih, gün, ay ya da ölçülebilir bir zaman dilimi göstermemekte; bunun yerine zamanın genel, soyut ve sınırsız bir algısını oluşturmaktadır. *Daima, hep, sürekli, ebed, ezel, müebbed, ilelebed* gibi sözcükler bu gruba örnek olarak verilebilir. Söz konusu yapılar, geçmiş, şimdi ve gelecek ayrımını aşarak ya süreklilik bildiren bir zaman anlayışı sunmakta ya da başlangıcı ve sonu olmayan bir zaman tasavvurunu ifade etmektedir. Örneğin *daima* ve *hep* sürekliliği vurgularken, *ebed* ve *ilelebed* sonsuzluk anlamı taşıyarak zamanın bitimsizliğini; *ezel* ise başlangıcı olmayan bir zaman düşüncesini karşılamaktadır.

Yazınsal metinlerde bu tür işaretleyiciler, zamanın somut ve ölçülebilir bir çerçeveden çıkarılarak daha soyut, felsefi ve evrensel bir düzlemde ele alınmasını sağlar. Böylece tek unsurdan oluşan sınırsız belirsiz zaman işaretleyicileri, anlatının zamansal sınırlarını ortadan kaldırarak metne geniş bir anlam ve çağrışım alanı kazandıran önemli dilsel göstergeler olarak değerlendirilmektedir.

Vaktiyle Fizan menfasından kaçıp çölleri aşan bir adam parmakla gösterilirdi; Ümit Burnu'nu geçen bir Türk'ün böyle bir işi yapacağını ve geri dönebileceğine kimse inanmazdı. (Karay 1948: 5)

Vaktiyle Manakyan'da da katilin ağzında bir bıçakla pencereden girerken çalınan hava. (Güntekin 1991: 276)

Kapı üstündeki ufak çardağı örten, yerlere kadar sarkmağa niyetli kırmızı güller onu **eski zamanın** bir gelin askısı gibi çerçevelemişti. (Karay 1948: 19)

Biraz da -gene **vaktiyle** İstanbul'da semt semt dolaştırılan- lâternaların üstündeki yapma çiçeklerle süslü kadın resmini hatırlatıyordu. (Karay 1948: 19)

lâterna kolla çevrilen çalgı İtalyanca
-Örtün! **Müebbeden** uyu! Ey şehir! O bedduâ... (Beyatlı 2008: 15)

Sonsuza kadar, ebedî olarak, ebediyen anlamlarına gelen müebbed zaman işaretleyicisi sınırsız belirsiz bir zamanı ifade etmektedir.

Sen **müebbed** inkârda kılmışsın kararı
Ben Kalübelâ'nın ikrarından gelirim (Karakoç 1997: 24)

Müebbed zaman işaretleyicisi sınırsız belirsiz bir zamanı ifade etmektedir.
O ne sonsuz sevinçtir, **ebediyet** neş'esi... (Kısakürek 2013: 108)

Ezelin, ebedin şifresi sende

Menfini, müspetin şifresi sende (Karakoç 1997: 24)

Ezel sözcüğü "Başlangıcı belli olmayan zaman, öncesizlik" anlamında kullanılmaktadır. Zaman işaretleyicisi olarak da sınırsız belirsiz bir zamanı ifade etmektedir.

Sonsuz anlamına gelen ebed sözcüğü de sınırsız belirsiz bir zamanı ifade etmektedir.

Sen **daima** güzeller güzelini bulurdun Lili (Karakoç 1959: 19)

Daima sözcüğü sürekli bir biçimde, her zaman, sürekli olarak anlamında kullanılmıştır. Sınırsız belirsiz bir zamanı ifade etmektedir.

Ben annemin evinde

Fındık fıstık üzüm

İlerde evlenince

Çuvalla düşünürdüm. (Necatigil 1997: 206)

Bu akıl bu kafa bizden oldukça

İlelebed... ilelebed çekeriz... (Karakoç 2000: 55)

Ebedî olarak, sonsuza kadar anlamına gelen **ilelebed** zaman işaretleyicisi sınırsız belirsiz bir zamanı ifade etmektedir.

3.2. En Az İki Unsurdan Oluşan Yapılar

En az iki unsurdan oluşan sınırsız belirsiz zaman işaretleyicileri, birden fazla sözcüğün birleşmesiyle oluşan ve zamanı belirli bir tarih, gün, ay ya da saat gibi somut bir ölçüte bağlamaksızın; geçmiş, şimdi veya gelecek ekseninde geniş, süreklilik içeren ve sınırları net olarak belirlenemeyen bir zaman alanı içinde ifade eden dilsel yapılardır. *Bir zamanlar, eski zamanlarda, çok zaman, epeyce zamandır, uzunca bir zaman, çok eskiden, günün birinde, çok yıl, yıllar boyu* gibi ifadeler bu gruba örnek olarak gösterilebilir. Bu tür yapılar, zamanı kesin bir noktaya sabitlemek yerine geniş bir zaman dilimine yaymakta ve bu dilimin başlangıç ile bitiş sınırlarını belirsiz bırakmaktadır. Örneğin *bir zamanlar* ve *eski zamanlarda* ifadeleri geçmişe yönelik genel bir zaman çerçevesi sunarken, hangi tarihsel dönemin kastedildiğini açıkça belirtmemektedir. *Epeyce zamandır* ve *uzunca bir zaman* gibi yapılar süreklilik bildirmekte, ancak bu sürenin ne kadar olduğu kesin olarak ölçülememektedir. *Günün birinde* ifadesi ise geleceğe yönelik belirsiz bir zamanı işaret etmekte, fakat bu zamanın gerçekleşeceği anı somutlaştırmamaktadır.

Yazınsal metinlerde bu tür zaman işaretleyicileri, anlatının kronolojik yapısını belirginleştirmekten ziyade olayları geniş ve yoruma açık bir zamansal çerçeve içinde sunmakta böylece metne hem anlatısal esneklik hem de zamansal derinlik kazandırmaktadır.

Belki **bir zamanlar** böyle idi; **epeyce zamandır** vaziyet değişmiştir. (Karay 1948: 5)

Çok zaman dinledim Nevâ-kâr'ı,

Bir terennüm ki hem geniş, hem şûh: (Beyatlı 2008: 10)

Sende **çok yıl** yaşayan, sende ölen, sende yatan. (Beyatlı 2008: 12)

Eski zaman erkekleri, kahvede birbirleriyle dertleşecek yahut çatışacak yerde bayanlar, analar, büyükanalar, süt ahret vesaire anaları arasında melekâne ile sohbetleriyle gecelerini geçirseydiler zihnen daha mı çok açılacaklardı? (Güntekin 1991: 158).

Bir zamanlar Kayseri'den Niğde'ye üç arayacı ile gidilir ve yol gecelerinden biri Andaval'da geçirilirmiş. (Güntekin 1991: 165)

Onlar da Kayseri'ye giderken Andaval'a uğramayı ve **uzunca bir zaman** oraya postu sermeyi âdet etmişler. (Güntekin 1991: 165)

Gelecek zamanlarda

Ölüleri balkonlara gömecekler

İnsan rahat etmiyecek

Öldükten sonra da (Karakoç 1959: 37).

Bir zamanlar gittiğimiz bir yerdi (Necatigil 1997: 197).

Kızlar **günün birinde** sevip evlenirseniz

Sizleri de görürüm. (Necatigil 1997: 206)

Ne özlesin, ne çağırınsın

O da sizi yalnızsa

Alışması gerekirdi

Çok eskiden yalnızlığa. (Necatigil, 1997: 211)

Balık kavağa çıkınca (Sınırsız belirsiz)

Hiçbir zaman olmayacak, gerçekleşmeyecek işler için alay yollu söylenir.

"Olacak elbette, olacak ama balık kavağa çıkınca!"

Sittin sene (Sınırlı belirli)

Sittin sene 60 yıl olarak ifade edilen bir zaman dilimi olmasına rağmen daha çok asla, hiçbir zaman olamayacak anlamında kullanılmaktadır.

Sittin sene bu işten yakasını kurtaramaz.

SONUÇ

Türkçede zaman işaretleyicilerinin metinlerde yoğun biçimde ve farklı dilsel yapılar aracılığıyla kullanıldığı görülmektedir. Yapılan incelemeler, zamanın hem tek unsurdan oluşan yapılarla hem de en az iki unsurun birleşiminden meydana gelen yapılarla ifade edildiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca zamanın yalnızca kavramsal ifadelerle değil, sayısal göstergeler aracılığıyla da karşılandığı tespit edilmiştir. Bunun yanında zamanın bazı kullanımlarda tek bir kavramla ifade edildiği, bazı örneklerde ise birden fazla yapının birlikte kullanıldığı belirlenmiştir. Kavram ve sayı unsurlarının bir arada yer aldığı yapıların da zamanın anlam alanını belirlemede işlevsel bir rol üstlendiği tespit edilmiştir.

Sonuç olarak Türkçede zaman işaretleyicileri, zamanın sınırlandırılmasında işlevsel bir dilsel araç olarak önemli bir rol üstlenmektedir. Bu sınırlandırma sürecinde çoğunlukla edatların kullanıldığı

görülmektedir. Konuşur, zamanı hem tek bir unsurdan oluşan hem de birden fazla unsurun birleşmesiyle meydana gelen zaman işaretleyicileri aracılığıyla çeşitli biçimlerde sınırlandırabilmektedir. Söz konusu kullanım, eylem, oluş ve hareketin belirli bir zaman aralığı içerisinde gerçekleşeceğine yönelik bilişsel bir çerçeve sunmaktadır. Bu bağlamda eylemin kimi zaman başlangıç noktasını, kimi zaman bitiş noktasını, kimi zaman ise her iki sınır noktasını kapsayacak biçimde yapılandırıldığı anlaşılmaktadır.

Zamanın sınırlandırılmasına hem yazılı hem de sözlü dilde sistematik biçimde rastlanmaktadır. Özellikle yazınsal metinlerde bu sınırlandırmanın farklı dilsel yapı ve örüntüler aracılığıyla çeşitlendiği görülmektedir. Tespit edilen zaman yapılarının kullanımında belirli-belirsiz ve sınırlı-sınırsız zaman kategorilerinin, eylemin gerçekleşme sürecinde başlangıç ve bitiş noktaları arasındaki zaman aralığını kapsayan bir çerçeve sunduğu göz ardı edilmemelidir. Bu yönüyle zaman işaretleyicileri, dilde anlamı zaman yönünden düzenleyen temel yapılardan biri olarak değerlendirilmektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı

Bu araştırmanın hazırlanması, yürütülmesi sürecinde herhangi bir kişi, kurum veya kuruluş ile çıkar çatışması oluşturabilecek nitelikte bir kişisel ve finansal çıkar çatışması yoktur.

Yazar Katkısı

Bu çalışmanın çalışmanın planlanması, yürütülmesi, konu belirleme, araştırma, analiz, yorumlama ve yazım süreçlerinin tamamı yazar tarafından gerçekleştirilmiştir.

Etik Kurul Beyanı

Bu araştırma yazılı belge ve eserler üzerinde gerçekleştirildiğinden etik kurul onayı gerektirmemektedir.

KAYNAKÇA

- Abasıyanık, S. F. (2012). *Havuz başı*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Akşehirli, S. (2010). Türkçe’de konuşma zamanı, olay zamanı ve referans zamanı ilişkileri. *Turkish Studies*, 5(4), 1–59.
- Bacanlı, E. (2008). Türkiye Türkçesindeki -miş ekinin dolaylılık ve dolaylılık-dışı kullanımlarında zamansal atıf. *Bilig*, 44, 1–24.
- Beyatlı, Y. K. (2008). *Kendi gök kubbemiz*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
- Çetin, N. (1997). *Behçet Necatigil: Hayatı, sanatı ve eserleri*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Doğan, A. T. (2021). *Türkiye Türkçesinde edatlar*. İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Enginün, İ., & Kerman, Z. (1996). *Ahmet Haşim bütün şiirleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Gündüz, A. (1948). *Bir kızın masalı*. İstanbul: Çağlayan Yayınevi.
- Güntekin, R. N. (1971). *Tanrı Dağı ziyafeti: Balıkesir muhasebecisi*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Güntekin, R. N. (1991). *Anadolu notları*. İstanbul: İnkılap Aka Kitabevleri.
- Hacıeminoğlu, N. (1992). *Türk dilinde edatlar*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Hirik, S. (2019). Türkçede sınırlayıcı kategorisi. *XI. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildirileri* (ss. xx–xx). Samsun, Türkiye.
- İlhan, A. (2004). *Böyle bir sevmek*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Karaağaç, G. (2012). *Türkçenin söz dizimi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Karakoç, A. (1997). *Akıl karaya vurdu*. Ankara: Ocak Yayınları.
- Karakoç, A. (2000). *Gerdanlık*. Ankara: Alperen Yayınları.
- Karakoç, S. (1959). *Körfez*. İstanbul: Kül Yayını.
- Karay, R. H. (1939). *Çete*. İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi.
- Karay, R. H. (1948). *İki cisimli kadın*. İstanbul: Çağlayan Yayınevi.
- Kerimoğlu, C. (2019). *Kiplik ve kip*. Ankara: Pegem Akademi.
- Kısakürek, N. F. (2013). *Çile*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Kuntay, M. C. (1971). *Türkün Şehnâmesinden*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Safa, P. (2019). *Sözde kızlar*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Salan, E. (2020). *Eski Anadolu Türkçesinde sınırlandırma yapıları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Tanpınar, A. H. (1964). *Huzur*. İstanbul: Tercüman Yayınları.

Yaman, E. (2018). *Türkiye Türkçesinde zaman kaymaları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.